

MİMAR SİNAN'I ROMANLARLA TANIMAK

SİMGE ÖZER PINARBAŞI
Doç. Dr., İstanbul Üniversitesi
Edebiyat Fakültesi, Sanat Tarihi Bölümü
simgeozer@gmail.com

ÖZ

Sanatçıların yaşam öykülerini kaleme almak Batı'da eski bir gelenektir. Sanatçıların yaşam öyküleriyle ilgili bir kitap yazan Giorgio Vasari ilk sanat tarihçisi olarak bilinir. Böylece sanat tarihi, Rönesans'tan beri hep bir biçimde sanatçıların biyografileriyle ilişkili olagelmıştır. Sanatçılarla ilgili biyografik romanlar yazmak ise kısmen daha yenidir ve 20. yüzyılda yaygınlaşmıştır. Ülkemizde hakkında romanlar yazılan neredeyse tek bir sanatçı vardır: Mimar Sinan. Bu araştırmada onu konu alan biyografik romanlar incelenmiş ve sanat tarihi açısından biyografik romanın durumu değerlendirilmiştir.

Anahtar Sözcükler: Mimar Sinan, biyografik roman, biyografi.

GETTING TO KNOW SINAN THE ARCHITECT THROUGH NOVELS

ABSTRACT

Writing about artists' life stories is an old tradition in the West. Giorgio Vasari is known as the first art historian who has written a book about life stories of artists. Thus, art history has always been related to biographies of artists in one way or another since Renaissance. Writing biographical novels of artists are partially more new and there are many of them in 20th century. In our country there is almost only one artist who has been written novels about and he is Sinan the Architect. In this research, biographical novels about him has been examined and status of biographical novel has been evaluated in terms of art history.

Key Words: Architect Sinan, biographical novel, biography.

Bir sanatçının dış görünüşünün ve yaşam öyküsünün merak edilebileceğini düşünüp, bunu kaleme almak Batı'da Rönesans'tan beri görülen bir olgudur¹. Bu merak, sanat tarihi diye adlandırılan bilim dalının doğuşuna yol açmıştır. Sanatçıların yaşam öykülerini anlatan bir kitap yazan² Giorgio Vasari (1511-1574) ilk sanat tarihçisi olarak kabul edilir. Sanat tarihçileri, daha sonraları da sanatçı monografileri yazmayı sürdürmüşlerdir. Örneğin; Carl Justi'nin (1832-1912) ardarda hazırladığı Winckelmann'ın, Velasquez'in ve Michelangelo'nun monografileri, bu türün önemli yapıtları arasında gösterilebilir³.

Sanat tarihi, bir bilim dalı olarak çeşitli aşamalardan geçip günümüzdeki haline erişmiş olsa da sanatçıların yaşam öykülerine duyulan merak sürmüştür. Özellikle 20. yüzyılda sanatçıları konu alan romanların yaygınlaştığı görülür ki, zaten biyografik roman türü de 19. yüzyılda bazı örnekleri verilmekle birlikte 20. yüzyılda yaygınlaşmıştır (Lackey 2016: 1). Bu edebiyat türünün hemen sanatçı biyografilerine yöneldiğini söyleyebiliriz. 20. yüzyılda sanatçıları konu alan biyografik romanların ard arda yazıldığı gözlenir. Bunlar arasında en çok bilinenler Irving Stone'un (1903-1989) 1934 tarihli Van Gogh'un yaşamını konu alan *Lust for Life* ve Michelangelo'nun yaşam öyküsü olan 1961 tarihli *The Agony and the Ecstasy* adlı romanları⁴ ve Pierre La Mure'ün (1899-1976) 1950'de kaleme aldığı Toulouse Lautrec'in yaşam öyküsünün anlatıldığı *Moulin Rouge*⁵ romanıdır.

Vasari'nin kitabının dilimize çevrilmesi için yüzyıllar geçmesi gerekmişse de bu romanların hemen çevrildiği görülmektedir. Bu çabukluğun nedeni olarak onların popülerliklerini ve filme çekilmelerini gösterebiliriz. Ancak bu çevirilerin dışında aynı dönemde telifi Türk bir yazara ait bir kitabın da yayınlanması dikkat çekicidir. Gazeteci Sadun Altuna'nın ⁶ (?-1978) 1959'da yayınlanan *Büyük Ressamlar Hayatları ve Eserleri* adlı kitabı, Leonardo, Raffaello, Michelangelo, Tiziano, Bruegel, Rubens, Rembrandt, El Greco ve Velasquez'in Türkçe yazılmış yaşam öykülerini ve tanınmış yapıtlarını konu alır (Altuna 1959). Dipnot ve kaynakçası bulunmayan bu kitap için yazar önsözde "... Adı geçen eserlerden önemli bir kısmını dünya müzelerinde bizzat görmek fırsatını bulduk. Bu intibalar, birçok sanat tenkidcilerinin bu konudaki yazılarıyla birleştirilince de bu kitap

1 Ancak bu olgunun da pek çok özellik gibi rönesans döneminde antik çağdan örnek alındığı söylenebilir. Grek asıllı Plutarkhos'un (İ.S. 46-120) yazdığı *Yaşamlar* adıyla dilimize çevrilen yapıtı ve Romalı Cornelius Nepos'un (İ.Ö. y.110- y.25) *Vitae Imperatarum* adlı kitapları biyografi türünün erken örnekleridir. Bu yazarların daha çok devlet adamları ve askerlerin yaşam öykülerini anlatmalarına karşılık, Romalı tarihçi Gaius Suetonius Tranquillus (İ.S. y. 69-122) *De Poetis* adlı yapıtında ozanların yaşam öykülerini konu almıştır.

2 Giorgio Vasari'nin ilk baskısı 1550'de yapılan daha sonra 1568'de genişletilerek yayınlanan *Le Vite de' più eccellenti pittori, scultori, ed architettori* adlı yapıtı 2013'te dilimize Sanatçıların Hayat Hikayeleri adıyla çevrilmiştir. Bkz: Giorgio Vasari, *Sanatçıların Hayat Hikayeleri*, (Çev. Elif Gökteke), İstanbul, Sel Yayıncılık, 2013

3 Alman sanat tarihçisi Justi'nin bu monografileri sırasıyla; *Winckelmann: sein Leben, Seine Werke und sein Zeitgenossen*, 3 vols. , Leipzig, F.C. W. Vogel, 1866-1872; *Diego Velazquez und sein Jahrhundert*, Bonn, M. Cohen, 1888; *Michelangelo: Beiträge zur Erklärung der Werke und des Menschen*, Leipzig, Breitkopf&Hartel, 1900

4 Irving Stone, *Lust for Life*, Longmans Green and Co.,1934; Türkçesi için bkz; Irving Stone, *Aşk Humması*, (Çev. Azize Erten), İstanbul, Türkiye Yayınevi, 1954, Irving Stone, *The Agony and Ecstasy*, NY, The Doubleday Garden City, 1961; Türkçesi için bkz; Irving Stone, *İlahi İstirap*, (Çev. S. Yılmaz Özen), İstanbul, Hakan Yayınevi, 1965

5 Pierre La Mure, *Moulin Rouge*, Random House, 1950; Türkçe çevirisi için bkz; Pierre La Mure, *Kırmızı Değirmen*, (Çev. Sahire Sağman), İstanbul, Türkiye Yayınevi, 1954

6 Yazarın doğum tarihi bulunamadı.

doğmuş oldu. En güvenilir kitaplar bile kronolojik hatalardan kurtulamamıştır. Bu bakımdan ünlü sanatçıların hayat hikayelerini yeniden kaleme alırken mukayeseli bir tetkike bilhassa önem verdik. Böylece, her yönden tarihi gerçeklere uyan bir vesika sunmuş olduğumuzu sanıyoruz..." diyerek kitabının "gerçek" yaşam öykülerinden oluştuğunu, kurgusal olmadığını vurgular (Altuna 1959:6). Ancak kitabın bazı bölümleri bunu yalanlar. Örneğin; Raffaello'nun bebekliğiyle ilgili bölümde "...Küçük Raffaello emeklemeğe başlayınca terbiyesiyle gene bizzat babası meşgul olmuş, sofrada büyüklerle otururken, ağzına küçük lokmalar almasını, ağzını açmadan ve şapırdatmadan bu lokmaları yutmasını öğretmişti..." diye günümüz terbiyesiyle örtüşen ayrıntılı bir bilgi verildiği görülür (Altuna 1959:34).

Böylece yarı kurgusal, yarı gerçek anlatımların olduğu bu kitap, ülkemizde yayınlanmış "öyküsel sanat tarihi" kitaplarının ilk örneklerinden biri olarak kabul edilebilir. Kitap beğenilmiş olmalı ki, aynı yazar daha sonra *Empresyonist Ressamlar Hayatları ve Eserleri* adlı aynı türde bir kitap daha yazmıştır⁷. Bu kitabın önsözünde yazar, tek amacının "...modern resmin öncülüğünü yapmış olan sanatçıların mücadeleli hayatlarını kısa, özlü ve mümkün olduğu kadar renkli bir şekilde anlatmak, onlar hakkında bilgi edinmek isteyenlere faydalı olmak..." olduğunu belirtmektedir (Altuna 1970:5).

Batılı sanatçıların yaşam öykülerinin ve yapıtlarının tanıtıldığı bu kitaplardan sonra kendi sanatçılarımızın yaşam öyküleri ve yapıtları da edebiyatımızda konu olmaya başlar. Ancak ülkemizde yazılan ilk biyografik roman Hasan Ali Yücel (1897-1961) tarafından kaleme alınan *Goethe Bir Dehanın Romanı*'dir. Bir Türk yazar için yazılan ilk biyografik roman ise Mehmet Emin Erişirgil'in (1891-1965) 1951'de yayınlanan *Bir Fikir Adamının Romanı:Ziya Gökalp* adlı kitabıdır (Apaydın 2001:167). Biyografik romanlara en fazla konu olan sanatçımız ise mimarlık tarihimizin tartışmasız en ünlü kişisi olan Sinan Ağa'dır (1489-1588).

Mimar Sinan hakkında yazılmış kaynakları Aptullah Kuran (1927-2002) şöyle saptamıştır: "... En eski kaynaklar 16. yüzyılda kaleme alınmış yedi adet yazmadır. Bunlardan biri Risalet ül-Mi'mariyye bitmemiş bir deneme, üçü sınırlı konuları ele alan eserlerdir. Dayızade Mustafa Efendi'nin Selimiye adlı monografisinde Edirne II. Selim Camii, şair Eyyubi'nin Padişahname'sinde Kanuni Sultan Süleyman zamanının su yolları ve su yapıları, yazarı saptanamayan Adsız Risale'de Sinan'ın hamamları tanıtılır. Tezkiret ül-Bünyan, Tezkiret ül- Ebniye, Tuhfet ül-Mi'marin isimli yazmalar ise Sinan'ın yaşamına ilişkin bilgiler sağlamak yanında onun yapıtlarına da yer verilen önemli belgelerdir. Bu üç tezkireden ilk ikisini nakkaş-şair Sa'i Mustafa Çelebi'nin (öl. 1595) yazdığı bilinmekte, üçüncüsünün şair Asari'nin (öl. 1620) eseri olduğu sanılmaktadır..." (Kuran 1986: 20). Sinan'ın yaşamı hakkında bazı bilgiler veren bu tezkireler için Doğan Kuban (1926); "...tezkirelerdeki ikinci sınıf şiirler ve düzyazılarla anlatılan yaşamı ve sanatına ilişkin söylenenler de, bir dahi mimarın söyleyemeyeceği kadar sıradandır. Onun için Sinan'ı kişi olarak ya da düşüncesiyle değil sanatıyla biliyoruz. Başka bir deyişle Sinan ile Sinan'ın sanatı eşanlamlı oluyor. Sinan'ın kişisel psikolojisi üzerinde bilgi, onun yaşamını bilmekten çok,

⁷ Sadun Altuna, *Empresyonist Ressamlar Hayatları ve Eserleri*, İstanbul, Hayat Kitapları, 1970 (İkinci Baskı) Bu kitabın ilk baskısı 1961'de yapılmıştır.

yapılarının analizinden elde edilecek ve yorumlayanın sezgilerine bağlı yargılar olabilir..." demektedir (Kuban 1997:4).

Nitekim Mimar Sinan'ın önce yapılarıyla edebiyata konu olduğu görülür. 1989 yılında yapılan "*Edebiyatımızda Mimar Sinan*" adlı bir incelemede Mehmed Akif Ersoy (1873-1936), Arif Dünder⁸, Orhan Rıza (Aktunç)⁹, Yahya Kemal Beyatlı (1884-1958), Arif Nihat Asya'nın (1904-1975) şiirleri ve Ruşen Eşref (Ünaydın) (1892-1959), Hamdullah Suphi (Tanrıöver) (1885-1966), Ahmed Hamdi Tanpınar (1901-1962), Nihad Sami Banarlı (1907-1974), Samiha Ayverdi'nin (1905-1993) yazıları yer alır (Andı 1989). Bu incelemede ele alınan örnekler baktığımızda daha çok Sinan'ın yapıtlarının konu edildiği görülmektedir. Yalnızca Arif Nihat Asya, Sinan için övgü dolu bir kaç şiir yazmıştır (Andı 1989: 131,135). Ancak onun şiirlerinde Sinan'ın kişiliği ya da özel yaşamıyla ilgili bir yorum yoktur. Öte yandan Ahmet Hamdi Tanpınar'ın *Beş Şehir* adlı kitabında Sinan'ın özel yaşamıyla ilgili bir merakın izleri görülür. Yazar, Sinan'ın çağın ünlü ozanı Baki ile dost olup olmadığını merak eder ve Baki'nin ona "...-İlahi Sinan! ey susan taşın ve konuşan hacimlerin şairi; ey maddenin uykusuna kendi nabzının ahengini hepimizin imanı ile beraber geçiren! Aydınlığı en bilgili terkiplerde eritilmiş madenler gibi yumuşatıp ondan zaferlerimize hil'atler biçen! Sen bu şehre bütün dünyanın kıskanacağı bir cami yapmakla kalmadın; insan düşüncesinin güç hadlerinden birini tespit ettin..." dediğini düşler (Tanpınar 1960: 214-215).

M. Fatih Andı'nın (1962) incelemesine almadığı Nazım Hikmet'in (1902-1963) *Şeyh Bedrettin Destanı*'nda ozan, destanını Süleymaniye ile bitirmeye karar verdiğini, Süleymaniye'nin Türk halk dehasının; şeriat ve softa karanlığından kurtulmuş; hesaba, maddeye, hesabla maddenin ahengine dayanan en muazzam verimlerinden biri, Sinan'ın evi, maddenin ve aydınlığın mabedi olduğunu söyler (Bezirci 1975: 210).

Bu incelemede yer almayan bir başka ozan da Bedri Rahmi Eyüboğlu'dur (1911-1973). *İstanbul Destanı* adlı uzun şiirini "...İstanbul deyince aklıma Koca Sinan gelir.

*On parmağı on çınar gibi
her yandan yükselir,
Sonra gecekondular gelir ardı sıra
İsli pashı yetim*

Eyy benim dev memesinde cüceler emziren acayip memleketim..." diye bitirerek İstanbul ile Sinan'ın özdeşliğini vurgular (Eyüboğlu 1974: 190).

Yine incelemede yer verilmemiş olan Cemal Süreyya (1931-1990) ise *Tekokratlar* adlı şiirinde "...Bütün mimarlar yüksek, mühendisler de Bir sen kaldın alçak mimar ey Sinan Usta!..." diyerek çağımızın değer yargılarına gönderme yapar (Süreyya 1984: 162).

⁸ Doğum ve ölüm tarihleri bilinmemektedir. Bu konuda bkz: Ersin Özarlan, "Unutulmuşluğun Karanlığında Bir Şair: Arif Dünder Ataker", *Ankara Üniversitesi Dil ve Tarih-Coğrafya Fakültesi Dergisi*, 53, 2 (2013) 377-409

⁹ Yazarın doğum ve ölüm tarihleri bulunamadı.

1988 yılında Abdullah Satoğlu (1934) bir *Mimar Sinan Şiirleri Antolojisi* yayınlamış, bu kitapta 26 ozandan 30 şiire yer vermiştir (Şatoğlu 1988). Bu şiirler de Sinan'a ve yapılarına övgü niteliğindedir. Sinan'ın kişiliğiyle ilgili bir yoruma rastlanmaz.

Sinan'ı konu alan şiirler bir yana bırakılırsa ülkemizde onu öyküsel bir dille anlatan ilk yayınlardan biri Afet İnan (1908-1985) tarafından 1956 yılında yayınlanan "*Mimar Koca Sinan*" adlı kitaptır (İnan 1956). Bu kitabın eklerle genişletilmiş ikinci baskısı 1968'de yapılmıştır. Kitapta "*Sinan'ın Çocukluğu ve Gençliği, 22 yaşına kadar Sinan'ın Romanı*" başlığı altında onun yaşamı ile ilgili kurgusal ayrıntılara bol bol yer verilmiştir (İnan 1968: 11). Örneğin; yazar, İnci Bey kızı Gülistan ile Balı oğlu Kaya'nın düğün töreninde Sinan'ın neşeli ve canlı bir varlık olarak kendini gösterdiğini, en sevdiği arkadaşı Tanrıverdi'ye "...dedemle gördüğüm mimari eserleri bizler de yapamaz mıyız?..." diye sorduğunu belirtir (İnan 1968: 15). Sayfaları çevirdikçe Sinan'ın yaşamı ile ilgili çok daha fazla ayrıntının verildiğine tanık oluruz. Sinan, Kumru teyzenin kızı Suna'ya çeşme başında evlenme teklif etmekte, annesini gönderip istettiyse de kızın başkasına söz kesildiğini öğrenmektedir (İnan 1968:21). İnan, "...*Sinan'ın her yaptığı çeşmeden suları akıttığı vakit, Suna'nın oraya gelmesini özlemiştir...*" diyerek bu aşkı Sinan'ın yapılarına bağlamaktadır (İnan 1968:20). Böyle kurgusal ayrıntılar bulunmasına karşın, bu kitap, tam anlamıyla bir roman değildir. Kitabın geri kalanı Sinan'ın resmi yaşamı ve yapıtları hakkında bilgiler sunan, dipnotlarla desteklenmiş yarı bilimsel diyebileceğimiz bir üsluptadır. İnan, Sinan'ın Türk olduğu üzerinde durmaktadır. Hatta bu amaçla ölçümler yapmak için mezarından kafatasını çıkartmış, ancak kafatası kaybolmuştur¹⁰.

Saptayabildiğimiz ilk Mimar Sinan romanı, Güney Amerika asıllı İsviçre vatandaşı Veronica de Osa ¹¹(1909) tarafından yazılan ve 1959'da yayınlanan *Le Harems de Soliman Sinan Le Batisseur* adlı kitaptır (de Osa 1959). 1982'de *Sinan:The Turkish Michelangelo A Biographical Novel* adıyla İngilizce olarak yayınlanmıştır (de Osa 1982). Osa'nın kitabı 20 yaşındaki Sinan'ın İstanbul depremine tanık oluşuyla başlar. Onun dindar bir kişi olarak tanıtıldığını görürüz. Romanın başlangıcında Hristiyanların depremde kiliselerinin yıkılmamasını inanç mucizesi olarak gördüklerini, oysa yalnızca Rumların daha iyi inşaacılar olduğunu düşünen Sinan, "...*biz müslümanların inancı daha doğru ama zanaatkar değiliz...*" der (de Osa 1982:9). Yazarın onun kişiliği hakkındaki yorumlarından biri de önceleri Yeniçerilerin öldürme tarzından hoşnut olan Sinan'ın onların kesilmiş kafaları ağaçlara asmalarından, kulak ve burunlarını kesip pamuk ve otlarla doldurmalarından, bu kafaları mızrağa geçirmelerini rahatsız olmazken mimarlığın zamanla onu değiştirerek barışsever bir kişiye dönüştürmesidir (de Osa 1982: 144-145). Oldukça duygusal bir Sinan portresi çizen Osa, onun Şehzade Mustafa ve Cihangir'in ölümünden sonra artık çalışmamaya ve ortadan kaybolmaya karar verdiğini belirtir. Yazara göre; bu ölümler karşısında isyan eden eski yeniçeri, karısına mermer aramaya

¹⁰ (Çevrimiçi) <http://www.guncelmeydan.com/pano/mimar-sinan-in-kafatasi-ve-unutulan-gercekler-cengiz-ozakinci-t39265.html> 15 Mart 2017

¹¹ Yazarın ölüm tarihi ve biyografisi bulunamadı. Ancak hakkında kısa bir bilgi ve doğum tarihi için bkz. (Çevrimiçi) http://www.scripta-literaturstudio.de/redaktion.html?redaktion_id=18;template_id=1;menue_id=74 20 Nisan 2015

gittiğini aylarca dönmeyebileceğini söyleyerek ortadan kaybolur (de Osa 1982: 146). Osa'nın Sinan'ın insani yönüyle ilgili verdiği ayrıntılardan biri de eşi Gülruh'un babası ve doktor olan kayınpederinden kocalık görevlerini yapabilmesi için ilaç istemesidir (de Osa 1982: 80).

Osa'nın kitabından on yıl kadar sonra ülkemizde yazılmış, öykücü üslubuyla dikkati çeken bir başka yayın da Şerif Baykurt'un (1919) yazdığı ve Muammer Bakır'ın (1936-1980) resimlediği bir çocuk kitabıdır (Baykurt 1969). Otuz iki sayfalık bu küçük kitabın on bir sayfası Sinan'ın yaşam öyküsüne, geri kalanı inşa ettiği yapılara ayrılmıştır. Sinan'ın kişiliği ile ilgili yorumların bulunmadığı bu kitabı, kullanılan dil bakımından öykücü olarak nitelendirebiliriz.

Bu ilk örneklerin ardından Sinan ile ilgili olarak yazılmış önemli bir kurgusal metin, Fazıl Hayati Çorbacıoğlu'nun (1925-1990) yazdığı *Koca Sinan* adlı oyundur (Çorbacıoğlu 1971). 1970-71 sezonunda İstanbul Şehir Tiyatrosu tarafından oynanan bu oyunda Süleymaniye Camii'nin inşa süreci içinde gelişen olaylar konu edilmiştir. Caminin tasarım aşamasından başlayan yaratım süreci, bir sanatçının esin kaynakları hakkında bilgi verir. Oyun, Sinan'ın eşi Gülruh'a bulutları göstermesiyle başlar. Tepesi karlı bir dağa benzettiği bulutlar (Çorbacıoğlu 1971:8), Süleymaniye Camii'nin tasarımının ilk adımı olur. Daha sonra kağıt üzerine bir dağ resmi yapar (Çorbacıoğlu 1971:25), çocukluğundan beri kafasının içinde olan bu görüntünün Erciyes Dağı olduğu anlaşılır (Çorbacıoğlu 1971:75). Bu tasarımın erişilmez bir ülkü olarak kalmasını istediğini ama hünkarın zorlamasıyla yaptığını söyleyen Sinan, "...*bu cami hür düşüncenin eseridir...*" der (Çorbacıoğlu 1971: 85). Oyun, tümüyle Sinan'ın sanatçı kişiliğini gözler önüne sermektedir. Ancak eşine olan şefkati (Çorbacıoğlu 1971: 8), işçileri yorulduğunda onlara eliyle su içirmesi ve onlarla birlikte taş taşınması (Çorbacıoğlu 1971:81) gibi insani yönünü vurgulayan ayrıntılar da unutulmamıştır.

70'li yılların başında Amerikalı yazar Arthur Stratton'ın (1911-1975) yazdığı Sinan biyografisi de arkasında bir kaynakça verilmiş olsa bile bilimsel bir incelemeden çok kurgusal kabul edilebilir (Stratton 1972). II. Dünya Savaşı sırasında Fransa'da ambulans şöförlüğü yapan, kendisine iki kez Croix de Guerre¹² verilen OSS'de¹³ ve daha sonra CIA'de çalışan Stratton (Mitchell 1980:11), ülkemizde Robert Kolej'de İngilizce dersleri vermiştir (Freely 2000:76). Yazar, kitabında yer yer Sinan'ın yapılarının fotoğraflarını da kullanarak hem onun yaşamı hem de İstanbul'daki gündelik yaşam hakkında bilgiler vermektedir. Stratton'a göre Sinan 15 Nisan'da büyük bir olasılıkla 1489'da Ağırnas'ta doğmuştur. Babası köyün marangozu ve taş ustasıydı. Sinan'ı marangoz ve taş ustalarının patron azizi Joseph adıyla vaftiz ettiler (Stratton 1972:11). Rum asıllı olan Sinan 1512'de devşirilmiştir (Stratton 1972:13).

¹² Fransız hükümetinin düşman karşısında cesaret gösterenlere verdiği bir nişan bkz: (Çevrimiçi)<http://www.firstworldwar.com/atoz/croixdeguerre.htm> 11 Mayıs 2015

¹³ Office of Strategic Services II. Dünya Savaşı sırasında oluşturulan CIA'nin öncüsü olan haber alma kurumu bkz: (Çevrimiçi)<http://www.ossog.org/> 11 Mayıs 2015

Pek çok kaynak, Sinan ile Mihrimah Sultan (1522-1578) arasındaki aşkın ilk kez Stratton tarafından dile getirildiğini belirtmektedir (Necipoğlu 2013:420). Ancak bu aşk, kitapta öyküleştirilmemiştir. Stratton'a göre; Mihrimah Sultan pek güzel olmayan ufak tefek ama kadınsı biriydi. Düz bir yüzü vardı, küçük erkek kardeşi kadar deforme olmasa da biraz beli bükülmüştü (Stratton 1972:99). 1538'de Hürrem Sultan henüz 17 yaşında bile olmayan kızına koca olarak "Kehle-i İkbâl" denilen Rüstem Paşa'yı seçti. Prensesin iki katı 35 veya 36 yaşında olan Paşa hiç de çekici olmayan bir adamdı (Stratton 1972:106). Aynı yıl Sinan da Gülruh Hatun ile evlendi (Stratton 1972:109). Stratton'un kitabında Sinan'ın Mihrimah'a olan ilgisi, onun için Edirnekapı'da inşa ettiği camiyle açıklanır. Yazara göre bu yapı, erotik bir mimaridir (Stratton 1972:112). Tek şerefeli minaresi erkeksi bir nitelik taşıyan caminin tek kubbesi ve çok sayıdaki küçük kubbeleri göğüsleri, alemi ise göğüs uçlarını anımsatmaktadır. Sırt üstü yatan bir kadını andıran bu yapı, çok göğüslü Efes Artemisi'ne benzemektedir. Avlusu Alma Mater'dir. Kubbesinin tepesindeki alem Artemis'in, Bakire Meryem'in ve İslam'ın da simgesidir (Stratton 1972:180). Böylece Stratton, Sinan ve Mihrimah aşkını bir mimari esinle açıklamıştır.

70'li yıllarda yazılan bir başka Sinan öyküsü ünlü yönetmen Halit Refiğ'e (1934-2009) aittir. Refiğ, 1978'de "*Koca Sinan*" adlı bir senaryo yazdıysa da filme çekilmeden kalmıştır (Refiğ 2009). Bu senaryoda yer yer Sinan'ın ev yaşamı da verilmektedir. Bu sahnelerden birinde Sinan kahvesini içerken hanımına "*...Aman Rüstem Paşa'ya duyurmayalım. Kahveler açıldı açılalı kimseler mescitlere gitmez oldu diye öfkeleniyormuş, bakarsın bizim yorgunluk kahvesine de gazabı dokunur...*" der (Refiğ 2009:53). Bu sözlerinde şakacı bir kişiliğin ip uçları sezilir ama senaryonun geri kalanında Sinan'ın kişiliğine ilişkin pek ayrıntı yoktur.

Vecihi Timuroğlu (1927-2014), 1981 tarihli bir yazısında Sinan'ın yapılarından söz eden edebiyat örnekleri dışında yaşam öyküsünün yazılmadığını belirterek şöyle der: "*...hiç olmazsa, Sinan'ın Ağırnaz köyünden İstanbul'a nasıl geldiğini romanlaştırabiliriz. Yeniçeri yazılan bir adamın yıllarca savaştıktan sonra, büyük bir mimar olmasını, çıraklıktan, kalfalıktan başmimarlığa gelmesini araştırırsak, belki de bu büyük insanın büyük bir yaşamı olduğunu da göreceğiz. Belki de bir yaşamın dramıdır onu oraya getiren. Belki de bu yaşamdan iyi bir roman çıkar. Belki, iyi bir oyun yaratabiliriz...*" (Timuroğlu1981:21).

Timuroğlu'nun bunu söylemesinin ardından geçen 30 yıl boyunca Sinan ile ilgili bir çok romanın ve oyunun yazıldığını görüyoruz.

Turan Oflazoğlu'nun (1932) 1988 tarihli *Sinan* adlı oyunu Süleymaniye Camii'nin inşasının başlamasıyla başlar, yapının bitimiyle sona erer (Oflazoğlu 1988). Bu süreçte gelişen olaylar anlatılırken Sinan'ın özel yaşamıyla ilgili bazı ayrıntılar da verilir. Eşi Gülruh Hatun'u ona Mihrimah Sultan'ın verdiği belirtilir (Oflazoğlu 1988:13), Gülruh'un Sinan'dan onu sevdiğini söylemesi istediğinde bunu söylemesi gibi (Oflazoğlu 1988:37-39) ayrıntılar dikkati çeker. Sinan'ın oğlu hastayken bile işini bırakmadığı da konu edilir (Oflazoğlu 1988: 88-91).

Oyunda Mihrimah Sultan ve Sinan aşkıyla ilgili olarak da bazı diyaloglar bulunur. Örneğin; Mihrimah Sultan, Gülruh'a "...*Seni ben soktum Sinan'ın evine, koynuna benim ona veremediklerimi sen veresin diye...*" der (Oflozoğlu 1988: 49). Rüstem Paşa ile annesi tarafından evlendirildiğini söyleyerek "...*Oysa Sinan'la...*"deyip cümlesini yarım bırakır (Oflozoğlu 1988:53). Babasına "...*Sinan'a indirilen bir darbeyi bin kat duyarım ben...*" demesi üzerine Kanuni Sultan Süleyman "...*Vay! Ben galiba büyük bir hata işlemişim. Ne diye seni Sinan'la evlendirmedim vaktiyle?...*" der (Oflozoğlu 1988:125). Sinan'ın Mihrimah'a olan ilgisi ise ikilinin diyalogunda Mihrimah'ın babasından başka kendisini seven olmadığını söylemesi üzerine Sinan 'ın "...*Başka sevenler de var...*" demesiyle ima edilir (Oflozoğlu 1988:146). Böylece bu aşk öyküsünü ilk kez bu kadar ayrıntılı olarak ele alan yazarın Oflozoğlu olduğu anlaşılmaktadır.

Abidin Dino'nun (1913-1993) 80'li yıllarda yazdığı ama ilk baskısı 2004 yılında yapılan *Sinan Bir Düşsel Yaşam Öyküsü* 'nü de bu dönemin ürünü saymak yanlış olmaz. Önsözünden anlaşıldığına göre; kitap Dino'nun 1941'de sürgüne gittiği Mecitözü ve Adana'da kurgulanmaya başlanmış, bundan yaklaşık kırk yıl kadar sonra Paris'te kaleme alınmıştır (Dino 2014:10). Kendisi de sanatçı olan Dino, Sinan'ı empati kurarak anlamaya çalışmıştır. Çocukluğunda Kayseri çocuklarının oynadığı evcik oyunu denilen taştan ufak evler yapma ve gölcük-köprü oyunu denilen dere kenarında oynanan etrafı taşla çevrilen bir havuz yapıp, su doldurduğunu üzerine bir köprücük kurduğunu düşler. Yazara göre; bu oyunlar onun Prut köprüsünün, Süleymaniyesi'nin öncülleridir (Dino 2014:18). Sinan'ın geç yaşta devşirilmesinin nedeni ise taş ustası olması ve kırk beş gün süren büyük 1509 depreminde İstanbul'da 1070 evin, 109 caminin yıkılmış olup, yapılmaları gerektiğidir (Dino 2014:23). Mihrimah ile Sinan aşkı konusunda ise yazar şöyle der: "...*Mihrimah ile Sinan arasındaki bağı anlamak istiyorsanız, bir akşamüstü Sinan'ın elinden çıkma Mihrimah Camii'nin bir köşesine gidip çömelin. İki eliniz böğrünüzde öylecene durun, bekleyin ve bakın, çok geçmeden ürpereceksiniz. Bu duygu -çinilerin kıvrımları içinde- bence, aşktan başka bir şey olamaz. (Unutmayın, Sinan onları İznik'te teker teker seçmişti)...*" Ancak nedense onu Kanuni'nin kız kardeşi olarak niteler (Dino 2014:40). Yazarın kurguladığı bir olay da Mu'tik'i Yahya Ağa'nın onu kızı Seher ile evlendirmek istemesi ama Sinan'ın bunu kabul etmemesidir (Dino 2014:69-70). Dino'nun anlatısı Sinan'ın Sultan Süleyman'ın Doğu'ya yaptığı seferden İstanbul'a dönüşüyle sona erer. Katıldığı seferler ve yürüyüşler onun yaratıcılığının gelişmesi yolunda attığı adımlar olarak değerlendirilmiştir.

Bulabildiğimiz kadarıyla 90'lı yıllarda yazılan tek bir Sinan romanı vardır. İsmail Yılmaz'a (1952) ait olan ve 1991 yılında ilk baskısı yapılan *Çanlar Sustu* adlı bu romanda Sinan'ın Peçenek Türkleri'nden olduğunu belirtilir (Yılmaz 1994:18). Yazar, sevdiği kızın başkasıyla evleneceğini öğrenince ağlayan oldukça duygusal bir Sinan portresi çizmiştir (Yılmaz 1994:61). Ancak romanın büyük bölümü Sinan'ın yeniçeriliği sırasında katıldığı seferleri anlatır. Böylece mimardan çok, bir askerinin hareketli yaşam öyküsünü okuruz.

2000'li yıllarda ise Sinan hakkında yazılan romanların sayısının çok arttığı görülür. Bu artışa Mehmet Coral (1947), Sinan ile ilgili iki roman yazarak katkıda bulunmuştur. Bunlardan ilki *Işıkla Yazılsın Sonsuza Adım* 2001 yılında, ikinci romanı *Ben, El Fakir-ül-Hakir Sinan* 2013 yılında basılmıştır.

Yazar, kendisiyle yapılan bir röportajda Mihrimah Sultan ve Sinan aşkını ilk kez kendisinin kurguladığını, 2001 yılında yayınlanan kitabından önceki kaynaklar taransa bu konuda tek bir satır bulunamayacağını söylemektedir (Miraç 2013). Coral, *Işıklı Yazılsın Sonsuza Adım'da* platonik olan bu aşkın bir mabedin pencerelerinde renk ve ışık olarak cisimlendirildiğini anlatır (Coral 2001:127). Yazar, bu romanının çağımızda geçen bölümlerini atmış ve yalnızca Sinan'ın çağına ilişkin bölümünü *Ben, El Fakir-ül-Hakir Sinan* adıyla yeniden bastırmıştır. Bu tekrar romanında da aynı şeyi söylemektedir (Coral 2013:81). Sözüünü ettiği bu mabedin Edirnekapı'daki Mihrimah Sultan Camii olduğu kendisiyle yapılan röportajdaki "...Edirnekapı'daki Sinan'ın yaptığı Mihrimah Sultan Camii'ni gördüyseniz; içeride hiçbir cami formasyonuna uymayan renkler vardır. Mint yeşilleri, saman sarıları, güvercin beyazları... İçeri 232 tane pencere koymuş; günün bütün saatlerinde caminin içi ışıklarla yüzüyor. Kadın formunun taşlanmış halini yaratmış bir insanın içinde platonik bir aşk olduğuna inandım. Tamamen benim kurgum..." sözlerinden anlaşılır (Miraç 2013). Romanda Sinan'ın kişiliğiyle ilgili pek az veri vardır. Katıldığı ilk savaşta öldürdüğü askerin ardından ağlaması gibi duygusal ayrıntılara az yer verilmiştir (Coral 2013:69).

Bosnalı yazar Mirsad Sinanoviç'in (1955) *Sinan'ın Gizli Eseri* adlı yapıtı (Sinanoviç 2007) tam bir biyografik roman değildir. Hotça sancağından Hasan Nazir Bey'in banisi olduğu Alaca Camii'nin Mimar Sinan'ın planlarına göre yapıldığı savından hareketle yazılmış bir tarihsel romandır. 2005 yılına ait bu kitap, 2007'de dilimize çevrilmiştir.

Devrim Altay'ın¹⁴ 2010 tarihli *Ardında Dev Eserler Bırakan Mimar Sinan* adlı biyografik romanı, onun bebekliğinden başlar, devşirilmesi, eğitimi ve yeniçeriliği ile sürer. Romanın dörtte üçü bu dönemleri, dörtte biri mimarbaşı olduğu dönemi anlatır. Sinan hakkında bilinenler ile efsanelerin içiçe olduğu bir kurgu dikkati çeker. Süleymaniye Camii'nin kemerlerine gizli bir bölme yaptığı ve buraya kilit taşlarının nasıl değiştirileceğini anlattığı bir mektup bıraktığı yolundaki efsane bunlardan biridir (Altay 2010:98-99). Arşivde bulunan Sinan'ın Ağırnas Köyü'ndeki akrabalarının Kıbrıs'a sürülmemeleri için sultana yazdığı mektup ise sadeleştirilmiş olarak kitapta yer alır (Altay 2010: 104).

Kadir Mısıroğlu'nun (1933) ilk baskısı 2011 tarihinde yapılan *Mimar Koca Sinan* adlı kitabında onun Hristiyan Türklerden olduğu söylenmiş (Mısıroğlu 2013:21) ve "Hristiyan Türk'ten Devşirme" başlığı altında bir bölümde bunların çoğunun Bizanslılar tarafından Balkanlar'dan getirilip Kayseri'ye yerleştirilen Peçenek Türkleri olduğu anlatılmıştır (Mısıroğlu 2013: 32). Kitapta Sinan'ın inşa ettiği yapılar fotoğrafları ve bazen de planlarıyla anlatılmaktadır. Üzerinde "tarihi roman" yazmakla birlikte bu kitapta kurgusal bir anlatım görülmez. Yazar, bu ve buna benzer on bir kitabının yazılış amacını arka kapakta "...Derin bir İslami şuurla yoğrulmuş olan Osmanlı Tarihini baştan başa bir seri roman halinde ortaya koymak ihtiyacını hissettik. Bir seri teşkil eden bu eserler, bir takım tarihi kahramanlar vesile edinilerek genç dimağların İslami esasların fiili örnekleriyle kavrayabilmeleri için yazılmıştır..." diyerek açıklamıştır (Mısıroğlu 2013: arka kapak).

¹⁴ Yazarın doğum tarihi bulunamadı

Her ikisi de akademisyen olan Gaye Yavuzcan Enveri (1978) ve Metin Arıkan (1968) tarafından kaleme alınan *Sinan'ın Mihrimah'* ı adlı romanın önsözünde tarihsel olayları temel alan kurgusal bir metin olduğu belirtilmiştir (Enveri-Arıkan 2011:9). Romanın adı her ne kadar Mihrimah ile Sinan'ın aşk öyküsünü çağrıştırırsa da kitap, dönemin olaylarını anlatır. Bu aşktan bir iz yoktur. Kitapta Mihrimah adının kökeni üzerinde durulmuş ve Türk kültüründeki yeni yılı simgeleyen Kün-Ay'ın İslamlık sonrası bu adla yaşadığı belirtilmiştir (Enveri-Arıkan 2011:25). Sinan ve eşi Mihri birbirlerini seven bir çifttir (Enveri-Arıkan 2011:98). Mihri'nin ölümünden sonra gözyaşlarına hakim olamaz (Enveri-Arıkan 2011:165). Onun adının bir anahtar olduğuna inanır. Mihrimah Camii ile uğraşırken ilk eşi Gülruh Hanım tarafından kendisine eş olarak sunulan Mihri'nin adı, Kün-Ay inanişinin kutsallığını ortaya koyan bir tasarım yapması için mimara yol göstermiştir (Enveri-Arıkan 2011:166).

Mina Oğuz'un¹⁵ *Hürrem Sultan'ın Gölgesindeki Aşk Mihrimah Sultan ve Mimar Sinan* adlı romanı diplomat Busbecq'in (1522-1592) heyetinde bulunan Avusturyalı Josef Orient adlı bir diplomatın ağzından anlatılır. Yer yer Sinan, Mihrimah ve çağın ünlü ozanı Baki de anlatıma katılırlar. Josef bu aşkı Sinan'a sorar ve ona anlattırır. Sinan'ın anlattığına göre; ilk kez sarayda hayvanların kafeslerinin onarımı sırasında karşılaşılırlar. Mihrimah hayalindeki mabedin yapımı için Üsküdar'a gitmelerini teklif eder. Saltanat kayığıyla oraya varırlar (Oğuz 2012: 122-125). Sinan, Mihrimah ile yalnızlıklarının ortak olduğunu ve onun kendisini anlayabileceğini düşünmektedir (Oğuz 2012: 126). Böylece aşkını ortak yönlerinin varlığı ile açıklar. Mihrimah'ı babasından ister, padişah düşüneceğini söyler. Sonra onu huzuruna çağırarak Devlet-i Aliyye'nin ve Mihrimah Sultan'ın akıbeti için hayırlısının Rüstem Paşa ile izdivacı olduğunu yumuşak bir dille izah eder. Sinan yıkılır (Oğuz 2012: 154-157). Bu durumunu şöyle dile getirir: "...Ah ıstırab-ı aşk... Taşlarla konuşur, mermerlerle kalaslarla söyleşir oldum, balyozu kaldırıp sallarken öfkemi kustum, türbeler yaparken içlerine girip ebedi uykuya yatmak istedim, sebillerimin zarafetinde Mihrimah'ımı hayallem... Balkanlar'dan Hicaz'a koşturdum durdum..." (Oğuz 2012: 158). Romanda bu aşkın karşılıklı olduğu Mihrimah'ın ağzından da anlatılan bölümden anlaşılır (Oğuz 2012: 161-172). Mihrimah, bu olaydan sonra Sinan'ın aralarında hiç muhabbet olmamışcasına kendisine mesafeli davrandığını söyler (Oğuz 2012: 164). Sinan ise ilk eşinin ölümünden sonra yıllarca evlenmeyip birden bire Mihri hanımla evlenmesini kendisi için sevdadan delirdi diye dedikodu yapanların ağzını kapatmak ve Mihrimah'ın onunla ilgilenmeyi bırakmasını sağlamak için diye açıklar (Oğuz 2012: 176). Mihrimah ise bu haberi duyduğunda hastalanır (Oğuz 2012: 194). Ancak onun kendisini hala sevdiğinden emindir. Ayrılıklarının acısını imarlarında teselli bularak azaltmaktadır. "...Her bir inşasını bana olan aşkıyla yapıyor ki teselli buluyor..." der (Oğuz 2012: 199). Sinan da Edirnekapı Mihrimah Sultan Camii için "...aşkımızı ahrette yaşayacağımız ümidiyle olgun bir aşkın tezahürü ve apaydınlık..." der (Oğuz 2012: 228). Roman, Mihrimah Sultan'ın doğum gününde Edirnekapı Mihrimah Camii'nin tek minaresinin arkasından güneş batarken Üsküdar Mihrimah Camii'nin iki minaresi arasından ay doğarken Baki ile Sinan'ın gözyaşı dökerek bunu izlemesiyle son bulur (Oğuz 2012:231).

¹⁵ Yazarın doğum tarihi bulunamadı.

2000'li yıllarda yazılmış Sinan romanları arasında en çok ses getireni Doğan Hızlan'ın "Mimar Sinan'ın romanı" olarak nitelediği (Hızlan 2013) Elif Şafak'ın (1971) *Ustam ve Ben* adlı kitabıdır. Kitapla ilgili tartışmaların nedeni daha çok kitabın konusunun Jose Saramago'nun (1922-2010) kitabından çalıntı olduğu iddiaları ve tarihsel gerçeklere uymayan bazı olgulardır. Yazar romanın akışı bozulmasın diye tarihsel akışı bozduğunu söyler¹⁶. Romandaki mimarlıkla bağlantılı hatalar için Mehmet Berksan ağır bir eleştiri yazmıştır¹⁷. Kitaba konumuzla bağlantılı olarak gelen bir eleştiri ise kahramanların iç dünyalarına yeterince eğilmek yerine tarihsel olayları aktarmasının romanı sıradanlaştırdığı yönündedir (Güven 2014).

Sinan'ın, kalfası filbaz Cihan'ın gözünden anlatıldığı bu romanda Sinan'ın kişiliğiyle ilgili şu satırlar dikkat çekicidir: *"... Ancak bu hadiseden sonra anladım ki Sinan'ın sırrı ne sertliğindeydi ne yıkılmazlığında, çünkü sert de değildi, yıkılmaz da. Onun sırrı değişikliklere ve aksiliklere uyum sağlama kabiliyetindeydi. Bizim cesaretimiz kırılırken o çareler üretiyordu. Her seferinde harabeler içinden kendinden emin, yeniden inşa edebiliyordu. Ne benim gibi ahşaptan, ne Davud gibi madenden ne Nikola gibi taştan, ne de Yusuf gibi camdan mamuldü. Ustamın malzemesi akan suydü. Ve ne vakit herhangi bir engel yolunu kapatacak olsa, bir şekilde, ya altından, ya üstünden, ya etrafından dolaşıyor, çatlaklardan bir yol buluyor, akmaya devam ediyordu..."* (Şafak 2013:272). Böylece "her zamana ve zemine uygun" kişilik denilebilecek türden bir profil çizildiği söylenebilir. Öğrenmeye olan tutkusunu *"...Zanaatında ustalaşmak isteyen yaptıklarını geride bırakmayı bilmeli. Eserinden ziyadesiyle memnun olursan öğrenmeyi kesersin..."* sözleriyle vurgulanmıştır (Şafak 2013: 115).

Müge Akgün, Elif Şafak'ın romanını tanıtırken tarihsel romanın ortaya çıkışı ile ilgili şu saptamayı yapar: *"... Eğitim hayatımız süresince tarih okuruz ama o kitaplar bize asla olayların perde arkasını, gerçek yaşamı anlatmaz. İnsan öyküleri yer almaz tarih kitaplarında. Onların eksikliğini edebiyat, romancılar giderir. Tarihe hayal güçlerini de katarak hayat verirler. Ancak bu o kadar basit ve kolay bir yol değil. Ardında büyük bir emek ve işçilik var. Birçoğumuzun yapamadığını yapıp yüzlerce farklı kitabı okuyup romanın tarihi çatısını kuruyorlar. Sonra sıra aralarını doldurmaya yani öyküye geliyor..."* (Akgün 2014).

Şafak da kendisiyle yapılan bir röportajda *"... Egemen tarih anlayışının unuttuğu, dışladığı, ezdiği konuları ve insanları hatırlama gayesi var. Biz genellikle Osmanlıyı 'insansız' anlatırız. Sultanlar vezirler dışında bireylerin esamisi okunmaz. Bu romanda bambaşka bir Osmanlı yorumu var..."* diyor¹⁸. Bir başka röportajında da *"... -Mimar Sinan'ı ismen konuşuyoruz ama aslında ruhunu, dehasını anlamadan ezbere tekrarlıyoruz! Halbuki eserlerini ortaya çıkaran birikim neydi? O çağ, nasıl bir çağdı? Ben onu en insani yönleriyle ele almak istedim, çelişkileri neydi? 21 yaşına kadar Hıristiyan yaşayıp sonra Müslüman olan*

¹⁶ (Çevrimiçi) <http://www.seffagazete.com/haberler/roportajlar/21039/muktedirlere-degil-ezilmislere-bakiorum> 22 Şubat 2015

¹⁷ (Çevrimiçi) <http://www.arkitera.com/gorus/449/mimar-gozuyle-elif-safakin-son-romani--ustam-ve-ben> 22 Şubat 2015

¹⁸ (Çevrimiçi) <http://www.irmakzileli.com.tr/2014/01/31/elif-safak-ile-soylesi-2/22> Şubat 2015

ve muhteşem camiler yapan bir insanın hiç mi çelişkisi olmaz? Sultana camiler yapıyorsunuz ama o otoriter ve sanata tepeden bakıyor. Bir sanatçı bu durum karşısında ne hisseder? Heykeli dikilecek insan, şüphesiz. Ama ben Sinan'ı heykelleştirmeden anlattım!..."¹⁹ diyor. Şafak'ın bu sözleri, onun ünlü bir sanatçıyı insan yönüyle ele alma isteğini dışavuruyor.

Mürvet Sarıyıldız'ın (1978) *İki Cami Arasındaki Aşk* adlı romanı bir Sinan romanından çok bir aşk romanı niteliğindedir. Daha ilk sayfalardan itibaren duygusal, gözü yaşlı, deli gibi aşık bir Sinan portresi çizilmiştir. Sevgilisinin ölümünden sonra günlerce odasından çıkmayan Sinan, kah göz yaşı dökmekte kah Kur'an okumaktadır (Sarıyıldız 2014:14). Mihrimah ile tanışması ise Kanuni'nin uğur bellediği kızını seferlere götürmek adetiyle açıklanmıştır (Sarıyıldız 2014:21). Romanda Sinan ile Mihrimah sık sık karşılaşır konuşurlar hatta Sinan bir keresinde ona bir gül verir (Sarıyıldız 2014:70). Sinan'ın tutkulu kişiliği gençliğinde sevdiği bir kız yüzünden ateşler içinde yatışı (Sarıyıldız 2014:74), Mihrimah onu takdir etmeyince yemeden içmeden kesilip kilo vermesi (Sarıyıldız 2014:136) Mihrimah'ın henüz doğmamış çocuğunu kıskanması (Sarıyıldız 2014:163) gibi ayrıntılarla vurgulanmıştır.

Romanda Mihrimah Sultan bu aşkın pek farkında değildir. Bir gün Sinan ile Derviş Ali'nin konuşmasını dinler ve Mart ayında belli bir günde belli bir noktada durulduğunda Edirnekapı Mihrimah Camii'nin minaresinin arkasından güneş batarken Üsküdar'daki Mihrimah Camii'nin minaresinden ay doğduğunu görür. O belli gün de doğum günü olan 21 Mart'tır. Bu sarsıcı keşifle Sinan'ın aşkının büyüklüğünü anlayan Mihrimah da Sinan'a aşık olur ama bunu belli etmez ve gözlerinde iki caminin görüntüsü olduğu halde son nefesini verir (Sarıyıldız 2014:178-181).

Mimar Sinan ile Mihrimah Sultan aşkı Amasya'da açılan Aşıklar Müzesi'nde adlarına bir bölüm açılmasıyla gazetelerde bir çok kez gündeme gelmiş, böylece bu bilginin (!) iyice hafızalara kazınmasına yol açmıştır (Koçer-Tutak 2015).

Sarıyıldız, *İki Cami Arasındaki Aşk* romanının ikinci cildini Sinan'ın kayıp kafatasına ayırmıştır. Romanın başında Sinan her gece aynı kabusu görmekte, bir şeylerden kaçarken karanlıkta parlayan bir kafatasıyla karşılaşmaktadır (Sarıyıldız 2014a: 14). Romanın devamında Lale ile Serkan kayıp kafatasını araştırırken aslında Sinan'ın sırlarını araştırdıklarını belirtirler (Sarıyıldız 2014a: 43). Sinan'ın Yakup'un Merdiveni'nin sırrını bildiği de söylenir (Sarıyıldız 2014a:48). Romanın sonunda bu merdivenin Süleymaniye Camii'nin basamak gibi göğe uzanan minareleri olduğu anlaşılır (Sarıyıldız 2014a:190). Selimiye Camii'nin minarelerinin raylı bir sisteme oturtulduğu bu yüzden ustalık eseri olduğu gibi ayrıntılar da verilir (Sarıyıldız 2014a:111).

Asyacan Nermin Devrimci'nin²⁰ (?) Sarıyıldız'ın kitabıyla benzer adı taşıyan *İki Cami Arasında Aşk Mihrimah'ın İhaneti* adlı romanı, Mihrimah Sultan'ın doğumuyla başlar. Mihrimah, babasının odasının kapısında beklerken gördüğü Bali Bey'e aşık olur. Bali Bey'in yanındaki adamın da kimliğini merak eder. Yeniçeri Ocağı'nda komutan olan Sinaneddin Yusuf olduğunu öğrenir (Devrimci 2014:25). Sinan ise Mihrimah'a aşık

¹⁹(Çevrimiçi) http://dyorum.com/home.asp?id=6&kategori_id=3&yazi_id=211022 Şubat 2015

²⁰ Yazarın doğum tarihi bulunamadı.

olmuştur. "...*Rabbim beni bu aşkla sınama. Yüreğimdeki arzulara gem vur...*" diye dualar etmektedir (Devrimci 2014:28). Aşkı onu sakarlaştırmakta, Bali Bey'in Mihrimah'tan mektup aldığını fark ettiğinde elindeki çekici parmağına indirmektedir (Devrimci 2014:31). Mihrimah'a yollamayıp bir sandıkta biriktirdiği pek çok mektup ve bir de şu şiiri yazar:

*"...Tez gelmez cihana, sen gibi hasip
Sine-i gülşende yok imiş nasip
Kadere rızadır kula münasip
Takdire adavet ar'dır Mihrimah
Beşeri imtihan mevzunun aslı
Maşere uzadı, vuslatın fash
Bilmezler bu benna nedendir yaşlı
Sinan'ın tek derdi, yar'dır Mihrimah..."* (Devrimci 2014:35).

Ağaçların arkasına saklanıp Mihrimah'ı izler (Devrimci 2014:45). Onun için yazdığı mektupları öpüp koklar (Devrimci 2014:48). Tek bir dileği vardır; padişahın gözüne girip kıızıyla evlenebilmek... Bu nedenle en onulmaz işleri bile büyük bir gayret ve azimle başarmaya and içer (Devrimci 2014:53). Ancak Mihrimah Sultan, Rüstem Paşa ile evlenince bir köşeye çekilip acısını içine gömer ve uzun bir şiir yazar (Devrimci 2014:62). Üzüntüsünden hastalanır ve ölümsüz eserler bırakarak aşkını ölümsüz kılmaya karar verir (Devrimci 2014:71). Üsküdar'da kendisi için yaptığı camii gezmeye gelen Mihrimah Sultan'ın soğuk tavırları ağlamasına neden olur (Devrimci 2014:82). Yapı bittiğinde sultan, bir başka cami daha yapmasını içine yalnızca kendisinin girebileceği bir hamam koymasını söyleyince, yapısının beğenilmediğini düşünen Sinan yine ağlar (Devrimci 2014:90-91). Oysa Mihrimah'ın doğuştan tek göğsü vardır, bunu kimselerin görmesini istemez (Devrimci 2014:99). Edirnekapı'daki camii bitince Sinan onu arabayla iki camii de görebileceği bir noktaya götürür. 21 Mart'taki doğum gününde bir camiden güneş batarken ötekenden ay doğmaktadır (Devrimci 2014:173). Sinan onun istediği özel hamamı da yapmıştır (Devrimci 2014:178). Mimarın ölümünden sonra yazdığı mektupları okuyan Hüsam Ağa'nın bu aşkı öğrenmesiyle roman son bulur.

Yazar kitabının sonuna bir not koyup, bu aşkın ilk kez Arthur Stratton tarafından dile getirildiğini ama bunu destekleyecek bir belge bulunmadığını belirtmiştir (Devrimci 2014:197). Arkasında bir de kaynakça olan bu kitabın sonunda Sinan'ın Ermeni kökenli olduğuna ilişkin bazı kaynaklara da değinilmiştir (Devrimci 2014:199-200).

Kitabın başlığında sözü edilen ihanet ise Mihrimah'ın ağabeyine karşı işlediğidir. Şehzade Mustafa'nın sarayına gidip, mühürünün bir kopyasını yaptırmış ve bu mühür sayesinde Rüstem Paşa, İran Şahı ile Mustafa arasında sahte yazışmalar yaparak onu hain gibi göstermiştir (Devrimci 2014:121).

Mürsel Gündoğdu (1969) *Taşları Konuşturan Adam* adlı romanında Mimar Sinan'ın Peçenek Türklerinden olduğunu belirtir (Gündoğdu 2014:18). Sık sık ağlayan, gözleri dolan duygusal bir Sinan portesi çizilmiştir. Ağır bir hastalığa yakalanan eşi Mihri Hatun'u

düşününce çenesini göğsüne yaslayarak hıçkırır hıçkırır ağlar (Gündoğdu 2014:24). Rüstem Paşa'nın tavırlarından rahatsız olur, hüngür hüngür ağlar (Gündoğdu 2014: 153). Eşi Gülruh'a Kayseri'den ayrılışını anlatırken gözleri dolar (Gündoğdu 2014:71). Sultan Selim'in ölümü üzerine caminin içinde saatlerce yas tutup, ağlar (Gündoğdu 2014:255). Edirne'den İstanbul'a hareket ederken gözlerinden yaşlar boşanır (Gündoğdu 2014:260). Büyükçekmece köprüsünden geçerken gözleri dolar (Gündoğdu 2014:261).

Yazar, Mihrimah Sultan aşkını yalnızca bir niyet olarak vermiştir. Sinan, Mihrimah Sultan'dan hocası Hacı Hasan Efendi'ye söz edecek olur. Hocası onu Rüstem Paşa ile ilgili bazı düşünceler olduğunu, kafasını bu işten uzak tutması gerektiğini söyleyerek uyarır (Gündoğdu 2014:65). Bunun üzerine Sinan, Gülruh Hatun ile evlenir (Gündoğdu 2014:70).

1981'e kadar Sinan hakkında iki kitap, bir senaryo ve bir oyun yazılmasına karşılık, Timuroğlu'nun 1981'de Sinan hakkında roman ve oyun yazılmadığından yakınmasının (Timuroğlu 1981:21) üzerinden günümüze kadar geçen 34 yılda²¹ onun hakkında bir çok romanın yayınlandığı görülmektedir. Bunların sayısı saptayabildiğimiz kadarıyla 14'tür, ayrıca bir de tiyatro oyunu yazılmıştır. 1991'de bir tek romanın basılmasına karşılık (Yılmaz 1994), 2001'den sonra romanların sayısının arttığı gözlenmektedir. Bu artışa kadar yazılan kitaplara baktığımızda bunlarda Sinan'ın kökeninin Türk olduğunun vurgulandığı görülmektedir. Afet İnan ve İsmail Yılmaz kitaplarında bunu vurgularken daha sonra yazılan romanlar ise pek bu konunun üzerinde durmamakta, daha çok Sinan'ın insani yönüyle ilgili görünmektedirler.

Romancılarımızın çizdiği Sinan portresi, olanaksız bir aşka tutulan, duygusal gözü yaşlı bir "insan" dır. Bu portrenin çizilmeye başlaması, 80'li yıllardan sonra giderek artan bir yoğunlukla 2000'li yıllarda son kertesine ulaşır. 80'li yılların bu açıdan bir dönüm noktası olduğu söylenebilir. Dahı sanatçı Sinan'ın insani yönünü gösterme çabalarının bu dönemde başlaması rastlantı değildir. Uğur Tanyeli'nin saptamasına göre; 1980 eşiği tarihin pozitivist açıklamasında ve kaçınılmaz olarak pozitivist Sinan kurgusunda gedikler açmıştır (Tanyeli 1996:V). Jale Erzen'in *Mimar Sinan Estetik Bir Analiz* adlı kitabına yazdığı önsözde Tanyeli, Sinan'ın "dahileştirilme aşamalarını" belirterek, önceleri olağan bir kişilik olan Sinan'ın bireyleştirme ve dahileştirme sürecinin Ahmed Cevdet eliyle başladığını ardından gelenlerin de Bruno Taut'a kadar pek sorgulamadan bu dahiliği kabullendiklerini söyler. Tanyeli'ye göre; 1940'lı yıllarda pek yankı bulmayan bu sorgulayıcı yaklaşım, 1950'li yıllarda Doğan Kuban'ın çalışmalarıyla Sinan'ın bilinçli, mimarlık sorunlarına çözüm arayan, bunları adım adım yetkinleştiren bir kişiliğe dönüşmesiyle sonlanmıştır. Ancak bu pozitivist Sinan kurgulaması, 80'li yıllarda giderek işlevini tamamlayacak, Osmanlı dünyasına ve Sinan'a ussal olması gerekmeyen, kendi gerçeklikleri içinde bakmaya başlanacaktır (Tanyeli 1996: III-V). İşte bu aşamada Sinan'ı insanileştiren romanların yazılması rastlantı değildir. Mitos yaratma, mitos akılcı platforma oturtma aşamasının ardından da insanileştirme aşaması gelmektedir.

Ancak bu insanileştirme çabası olumlu bir çaba mıdır yoksa bir sahtelik mi söz konusudur? Örneğin; Adorno (1903-1969) Schiller'in oyunları bağlamında şöyle der:

²¹ Bu araştırmada 2015 yılına kadar yazılan Sinan romanları incelenmiştir.

"...Toplumsal ve politik gerçeklik daha o dönemde bile insanın boyunu aşmaya başlamış, insani güdülere başvurularak anlaşılabilir bir şey olmaktan çıkmıştı. Bu eğilim, son zamanlarda, şöhretleri alçakgönüllü okurcuklara yaklaştırarak "insanileştirmeyi hedefleyen ucuz bir biyografi edebiyatı biçimine bürünmüştür. Olay örgüsünün hesaplı bir biçimde yeniden öne çıkarılmasının ahenkli bir biçimde icra edilen tutarlı bir anlam olarak eylemin yeniden revaç bulmasının altında yatan da aynı sahte insanileştirme çabasıdır..." (Adorno 2000:149).

Ancak biyografik romanın yüzeysel bir çekiciliğe sahip olduğu yadsınamaz. Adorno, bunu da olumsuz bir şey olarak görür; "...Romanlaştırılmış biyografiler ve bunlara bağlı ticari amaçlı onca yazı, basit bir yozlaşmadan ibaret değildir; sahte derinlikten duyduğu şüpheye rağmen yüzeysel bir şıklığa düşme tehlikesine karşı son derece korunaksız bir biçimin her zaman kapılabileceği bir eğilimle de ilişkilidirler aynı zamanda. Modern deneme türünün çıkış noktası olan Sainte-Beuve'de bile görülür bu. Aynı eğilim, kültürel çöp sayılacak bir edebiyat selinin Almanya için ilk modelini oluşturan Herbert Eulenberg'in silüet portrelerinden başlayarak Rembrandt, Toulouse-Lautrec ve Kutsal Kitap üzerine filmlere varıncaya kadar, hep kültürel yapıtların yalızlaştırılarak metalaştırılmasını teşvik etmiştir..." der (Adorno 2004:16).

Biyografik romanın çekiciliği ve ticari yönü pek çok birbirine benzeyen Sinan romanının yazılmasına neden olmuştur. Kapakları bile birbirine benzeyen bu romanların baskı sayıları işin ticari yönünü de ortaya koymaktadır. Örneğin; Mürvet Yıldız'ın kitabı yayınevinin belirttiğine göre yüzbinler satmıştır²². Ticari amaçlarla yazılan bu kitapların dışında usta yazarların bu konuya pek eğilmedikleri görülmektedir. Nitekim Doğan Hızlan da bir yazısında "...biyografik roman veya biyografi yazarlarımızın sayısının artması ve biyografik roman yazmaya girişenlerin daha cesur, okurların da daha tahammüllü olması gerekiyor..." der (Hızlan 2011).

Sanat tarihi açısından bakıldığında biyografik romanın olumlu ve olumsuz yönlerinin var olduğu gözlenmektedir. Batı'da sanat tarihi araştırmalarının başlangıcı olan sanatçıların yaşam öyküleri ülkemizde neredeyse Sinan ile sınırlı kalmaktadır. Bu aşamada yazılan biyografik Sinan romanlarının kurgusal değil, öğretici kabul edilmesi sık rastlanan bir durumdur. Romanlardan "bilgi edinmek" konusunda pek çok örnek verilebilir. Örneğin; Mehmet Yaşın "Sinan'ın Peşinde Edirne" adlı yazısında Mehmet Coral'ın *Işıklı Yazısın Sonsuza Adım* romanını okuyarak Selimiye'yi dolaştığını anlatır. İstanbul'daki Sinan yapılarını da aynı biçimde gezeceğini söyler (Yaşın 2002).

Sıradan okuyucu için Sinan'ı romanlardan tanımak, bilimsel bir incelemeyi okumaya çalışmaktan elbette daha kolaydır. Yazılanları sorgulamadan inanıp, kabullenmek de çok sık rastlanan bir durumdur. Sanat tarihi öğrencileri bile Sinan ve Mihrimah Sultan aşkının doğru olduğunu düşünmekte, sosyal paylaşım sitelerinde iki Mihrimah Camii'nin güneşin doğuşu ve ayın batışını gösterdiği böylece bu büyük aşkı simgelediği yolunda paylaşımlar yapmaktadırlar. Kurguyu gerçek saymak, romanı bilgi veren bir kaynak olarak algılamak

²² (Çevrimiçi) http://www.sayfa6.com/kitaplar.php?pageNum_kitaplar=1&totalRows_kitaplar=90 8 Haziran 2017

yanılışı, biyografik roman türünün karalanmasına yol açmıştır. Ancak bu tür romanların sanata ve sanatçıya karşı sıradan okuyucu/izleyicide ilgi uyandırması, biyografik romanın olumlu yönü olarak kabul edilebilir. Nitekim tarihsel romanın bir öğretim materyali olarak okunmasının öğrenciler ve öğretmenler açısından etkisinin olumlu olduğu ortaya konmuştur (Şimşek 2006:80). Sanat tarihi eğitimi açısından da benzer bir etki öngörülebilir. Biyografik romanlarla başlayan ilginin bilimsel metinlere de yönlendirilmesi ile sanat tarihi metinleri açısından belirli bir okuyucu kazanımı olası görünmektedir.

KAYNAKLAR

- Adorno, Theodore. 2000. *Minima Moralia Sakatlanmış Yaşamdan Yansımalar*, çev. Orhan Koçak-Ahmet Doğukan)İstanbul, Metis Yayınları
- Adorno, Theodore. 2004. *Edebiyat Yazıları*, çev. Sabir Yücesoy-Orhan Koçak, İstanbul, Metis Yayınları
- Akgün, Müge.2014. "Elif Şafak:Ustam ve Ben", *Radikal*, 05 Ocak 2014, http://www.radikal.com.tr/yazarlar/muge_akgun/elif_safak_ustam_ve_ben-1169311 22 Şubat 2015
- Altay, Devrim. 2010. *Ardında Dev Eserler Bırakan Mimar Sinan*, Ankara, Alter Yayıncılık
- Altuna, Sadun. 1959. *Büyük Ressamlar Hayatları ve Eserleri*, İstanbul, Hayat Kitapları
- Altuna, Sadun. 1970. *Empresyonist Ressamlar Hayatları ve Eserleri*, İstanbul, Hayat Kitapları
- Andı, M. Fatih. 1989. *Edebiyatımızda Mimar Sinan*, Kültür Bakanlığı Yayınları
- Apaydın, Mustafa. 2001. "Biyografik Romanlar ve Türk Edebiyatında Biyografik Romanın Gelişimi Üzerine Bazı Gözlemler", *Çukurova Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*, 7: 165-176
- Baykurt, Şerif. 1969. *Mimar Sinan*, Ankara, MEB Halk Eğitimi Yayınları
- Bezirci, Asım (haz.). 1975. *Nazım Hikmet Tüm Eserleri*, c. 3, İstanbul, Cem Yayınevi
- Coral, Mehmet. 2001. *Işıkla Yazılsın Sonsuza Adım*, İstanbul, Doğan Kitap
- Coral, Mehmet. 2013. *Ben, El Fakir-ül-Hakir Sinan*, İstanbul, Doğan Kitap
- Çorbacıoğlu, Fazıl Hayati. 1971. *Koca Sinan*, İstanbul, Minnetoğlu Yayınları
- De Osa, Veronica. 1959. *Le Harems de Soliman Sinan Le Batisseur*, Paris, Nouvelles Editions Latines
- De Osa, Veronica. 1982. *Sinan: The Turkish Michelangelo*, Vantage Press
- Devrimci, Asyacan Nermin. 2014. *İki Cami Arasında Aşk Mihrimah'ın İhaneti*, İstanbul, Mola Kitap
- Dino, Abidin. 2014. *Sinan Bir Düşsel Yaşam Öyküsü*, İstanbul, Can Sanat Yayınları
- Yavuzcan Enveri, Gaye - Metin Arıkan, 2011. *Sinan'ın Mihrimah'ı*, İstanbul, İlgı Kültür Sanat Yayıncılık
- Eyüboğlu, Bedri Rahmi. 1974. *Dol Karabakır Dol*, İstanbul, Bilgi Yayınevi,
- Freely, John. 2000. *A History of Robert College: The American College for Girls and Bogazici University*, 2, İstanbul, Yapı Kredi Yayınları
- Gündoğdu, Mürsel. 2014. *Taşları Konuşturan Adam*, İstanbul, Nesil Yayınları
- Güven, Serdar. 2014. "Filbaz ile Mimar", *Zaman Kitap Zamani*, 7 Ocak http://www.zaman.com.tr/kitap-zamani_filbaz-ile-mimar_2191799.html 22 Şubat 2015
- Hızlan, Doğan. 2011. "Biyografi ve Biyografik Roman Tahterevallisi", *Hürriyet*, 5 Ağustos <http://hurarsiv.hurriyet.com.tr/goster/haber.aspx?id=18420218&yazarid=4> 22 Şubat 2015

- Hızlan, Doğan. 2013. "Osmanlı'da Mimar Olmak", *Hürriyet*, 21 Aralık
<http://www.hurriyet.com.tr/yazarlar/25411330.asp> 22 Şubat 2015
- İnan, Afet. 1956. *Mimar Koca Sinan*, Ankara, Güzel Sanatlar Matbaası
- İnan, Afet. 1968. *Mimar Koca Sinan*, Ankara, Türkiye Emlak Kredi Bankası Neşriyatı
- Justi, Carl. 1866-1872. *Winckelmann:sein Leben, Seine Werke und sein Zeitgenossen*, 3 vols. , Leipzig, F.C. W. Vogel
- Justi, Carl. 1888. *Diego Velazquez und sein Jahrhundert*, Bonn, M. Cohen
- Justi, Carl. 1900. Michelangelo: Beitrage zur Erklarung der Werke und des Menschen, Leipzig, Breitkopf&Hartel
- Koçer, Yaprak-Savaş Tutak. 2015."Mimar Sinan'ın Mihrimah Sultan Aşk Müzede", *Star*, 24 Ocak 2013,
<http://haber.star.com.tr/yasam/mimar-sinanin-mihrimah-sultan-aski-muzede/haber-722150> 1 Mart,
http://www.radikal.com.tr/kultur/mimar_sinanin_aski_muzede_yasatilacak-1118351 1 Mart 2015
- Kuban, Doğan. 1997. *Sinan'ın Sanatı ve Selimiye*, İstanbul, Türkiye Ekonomik ve Toplumsal Tarih Vakfı
- Kuran, Aptullah. 1986. *Mimar Sinan*, İstanbul, Hürriyet Vakfı Yayınları
- Lackey, Michael, 2016. *The American Biographical Novel*, New York, Bloomsbury
- La Mure, Pierre. 1950. *Moulin Rouge*, Random House
- La Mure, Pierre. 1954. *Kırmızı Değirmen*, çev. Sahire Sağman, İstanbul, Türkiye Yayınevi
- Mısıroğlu, Kadir. 2013. *Mimar Koca Sinan*, İkinci Basım, İstanbul, Sebil Yayınevi
- Miraç, Zeynep. 2013. "Aklımdaki Sorular-Mimar Sinan'ın Şifreli İmzası", *Milliyet*, 21 Ocak,
<http://www.milliyet.com.tr/aklimdaki-sorular-mimar-sinan-in-sifreli-imzasi/gundem/gundemdetay/21.01.2013/1658059/default.htm> 1 Mart 2015
- Mitchell, Burroughs. 1980. *The Education of An Editor*, Doubleday
- Necipoğlu, Gülru. 2013. *Sinan Çağı:Osmanlı İmparatorluğu'nda Mimari Kültür*, İstanbul, Bilgi Üniversitesi Yayınları
- Oflazoğlu, Turan. 1988. *Sinan*, Ankara, Kültür ve Turizm Bakanlığı Yayınları
- Oğuz, Mina. 2012. Hürrem Sultan'ın Gölgesindeki Aşk Mihrimah Sultan ve Mimar Sinan, İstanbul, Paradoks Yayınları
- Özarlan, Ersin. 2013. "Unutulmuşluğun Karanlığında Bir Şair: Arif DüNDAR Ataker", *Ankara Üniversitesi Dil ve Tarih-Coğrafya Fakültesi Dergisi*, 53 (2): 377-409
- Refiğ, Halit. 2009. *Koca Sinan*, İstanbul, Dergah Yayınları
- Sarıyıldız, Mürvet. 2014. *İki Cami Arasında Aşk*, İstanbul, Sayfa6 Yayınları
- Sarıyıldız, Mürvet. 2014a. *İki Cami Arasında Aşk Kayıp Kafatası*, 2, İstanbul, Sayfa6 Yayınları
- Sinanoviç, Mirsat. 2007. *Sinan'ın Gizli Eseri*, çev. Suat Engüllü, İstanbul, Leyla ile Mecnun Yayınları

- Stone, Irving. 1934. *Lust for Life*, Longmans Green and Co.
- Stone, Irving. 1954. *Aşk Humması*, çev. Azize Erten, İstanbul, Türkiye Yayınevi
- Stone, Irving. 1961. *The Agony and Ecstasy*, NY, The Doubleday Garden City
- Stone, Irving. 1965. *İlahi İstirap*, çev. S. Yılmaz Özen), İstanbul, Hakan Yayınevi
- Stratton, Arthur. 1972. *Sinan*, New York, Charles Scribner's Sons
- Süreyya, Cemal. 1984. *Sevda Sözleri*, İstanbul, Can Yayınları
- Şafak, Elif. 2013. *Ustam ve Ben*, İstanbul, Doğan Egmont Yay.
- Şatoğlu, Abdullah. 1988. *Mimar Sinan Şiirleri Antolojisi*, Ankara, Divan Yayınları
- Şimşek, Ahmet. 2006. "Bir Öğretim Materyali Olarak Tarihsel Romana Yönelik Öğrenci ve Öğretmen Görüşleri", *The Turkish Online Journal of Educational Technology*, 5 (4): 73-81
- Tanpınar, Ahmet Hamdi. 1960. *Beş Şehir*, Ankara, TTK Basımevi
- Timuroğlu, Vecihi. 1981. "Edebiyatımızda Sinan", *Mimarlık*, 6: 21
- Vasari, Giorgio. 2013. *Sanatçıların Hayat Hikayeleri*, çev. Elif Gökteke, İstanbul, Sel Yayıncılık
- Yaşın, Mehmet. 2002. "Sinan'ın Peşinde Edirne", *Hürriyet*, 23 Şubat, <http://webarsiv.hurriyet.com.tr/2002/02/23/92523.asp> 1 Mart 2015
- Yılmaz, İsmail. 1994. *Çanlar Sustu*, İstanbul, Timaş Yayınları, İkinci Baskı

İnternet Kaynakları

- http://www.scriptaliteraturstudio.de/redaktion.html?redaktion_id=18;template_id=1;menue_id=74 20 Nisan 2015
- <http://www.firstworldwar.com/atoz/croixdeguerre.htm> 11 Mayıs 2015
- <http://www.ossog.org/> 11 Mayıs 2015
- <http://www.seffafgazete.com/haberler/roportajlar/21039/muktedirlere-degil-ezilmislere-bakiyorum> 22 Şubat 2015
- <http://www.arkitera.com/gorus/449/mimar-gozuyle-elif-safakin-son-romani--ustam-ve-ben> 22 Şubat 2015
- <http://www.irmakzileli.com.tr/2014/01/31/elif-safak-ile-soylesi-2/22> Şubat 2015
- http://dyorum.com/home.asp?id=6&kategori_id=3&yazi_id=211022 Şubat 2015
- http://www.radikal.com.tr/kultur/mimar_sinanin_aski_muzede_yasatilacak-1118351 1 Mart 2015